BİBLİYOGRAFYA :

Muînüddin İsfizârî, *Ravżâtü'l-cennât* (nşr. Muhammed Kâzım İmâm), Tahran 1338-39 hş., I, 407-414; Hândmîr, *Ḥabîbü's-siyer* (nşr. Celâleddin Hümâî), Tahran 1333 hş., IV, 335; Rieu, *Catalogue of Persian Manuscripts in the British Museum*, London 1879-83, I, 181ᵇ, 183ᵃ; III, 1046ᵃ; Storey, *Persian Literature*, London 1970, I/1, s. 293; Felix Tauer, "Timurlular devrinde tarihçilik" (trc. Ahmed Ateş), *TTK Belleten*, XXIX/113 (1965), s. 49-69; Zeki Velidî Togan, *Tarihte Usûl*, İstanbul 1985, s. 200-201; W. Barthold, "Abdürrezzak", *İA*, I, 109; a.mlf., Mohammad Shafi, "ʿAbd al-Razzāḳ al-Samarḳandī", *EI²* (İng.), I, 90-91; C. P. Haase, "ʿAbd al-Razzāq Samarqandī", *EIr.*, I, 158-160.

 ORHAN BİLGİN

ABDÜRREZZÂK es-SENHÛRÎ

(عبدالرزاق السنهوری)

(bk. SENHÛRÎ, Abdürrezzâk Ahmed).

ABDÜSSAMED, Abdülbâsıt Muhammed

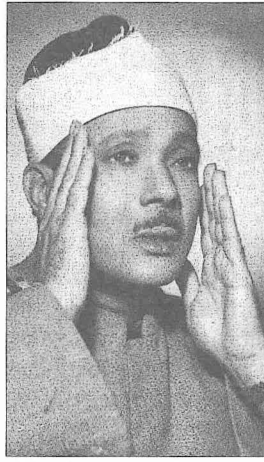
(عبدالباسط محمد عبدالصمد)

(1927-1988)

Mısırlı tanınmış hâfız ve kāri.

Asıl adı Abdülbâsıt Muhammed Abdüssamed olmakla birlikte Türkiye'de daha çok Abdüssamed diye tanınmıştır. Kınâ vilâyetine bağlı Erment'te doğdu. On yaşında Kur'ân-ı Kerîm'i ezberledi. On dört yaşında Esfûnü'l-metâine'de Muhammed Selim Hamâde'den Kur'an ilimleri ve **kırâat-ı seb'a*** yı tahsil etti. Daha sonra Kahire'de el-Meâhidü'l-Ezheriyye müdürü Abdülfettâh el-Kādî'den kırâat-ı aşereyi tamamladı. Mısır'ın Said bölgesinde Kur'an okuyuşuyla tanındı.

1951'de Kahire'ye gitti ve Seyyide Zeyneb, İmam Şâfiî, İmam Hüseyin, Sultan Ebü'l-Alâ ve İmam Rifâî camilerinde Kur'an okudu. Aynı yıl Kahire radyosunda Kur'an okumaya başladı. Sesi ve okuyuş tarzıyla kısa sürede büyük ilgi görerek şöhrete kavuştu. Çeşitli dinî, millî gün ve merasimler münasebetiyle bazı ülkelerin devlet başkanları, enformasyon bakanları veya bazı özel kurum ve şahısların daveti üzerine, başta Ortadoğu ülkeleri olmak üzere Afrika'dan Uzakdoğu'ya kadar birçok İslam ülkesini, Amerika Birleşik Devletleri ve bazı Avrupa ülkelerini ziyaret etti; buralarda Kur'ân-ı Kerîm okudu. Gittiği bazı ülkelerin devlet veya hükümet başkanları tarafından çeşitli nişanlarla taltif edildi. Bunlar arasında Suriye devlet başkanı (1956), Fas kralı (1961), Lübnan devlet başkanı, Malezya başbakanı (1965) ve Mısır devlet başkanı (1988) tarafından verilen nişanlar anılabilir.

Abdülbâsıt Muhammed Abdüssamed

1951-1982 yılları arasında Kahire İmam Şâfiî Camii'nde, 1982'den ölümüne kadar da Hüseyin Camii'nde **kāri*** olarak görev yaptı. 1983 yılında parlamento kararıyla kurulan Kur'ân-ı Kerîm Hâfız ve Kārileri Derneği'nin (Nikābetü muhaffizî ve kurrâi'l-Kur'âni'l-Kerîm) başkanlığına getirildi. el-Mekâriü'l-Mısriyye'nin de şeyhi olan Abdülbâsıt Abdüssamed 30 Kasım 1988'de Kahire'de vefat etti.

Kur'ân-ı Kerîm tilâvetinde Mısır tarzının önde gelen temsilcilerinden biri sayılan ve dünyanın her tarafındaki müslümanların heyecan ve huşû içinde dinledikleri Abdülbâsıt Abdüssamed özellikle tiz sesi ve uzun nefesiyle tanınmıştır. Bir nefeste en yüksek perdeden 45-50 saniye devam eden müstesna okuyuşları hâfızalarda silinmez bir iz bırakmıştır. Abdülbâsıt, muhtelif sûre ve âyetler yanında Mısır, Suudi Arabistan ve Kuveyt radyoları için Âsım kıraatinin Hafs rivayeti, Fas radyosu için de Nâfi' kıraatinin Verş rivayetiyle **tertil*** üzere Kur'ân-ı Kerîm'in tamamını bantlara okumuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed Şarkāvî—İsmâil Abdürrezzâk, *Ṣavt mine's-semâʾ el-ḳārî eş-şeyḫ ʿAbdülbâsıṭ ʿAbdüṣṣamed*, Kahire 1386/1966 (ayrıca Abdülbâsıt Abdüssamed'in kendi yazdığı özgeçmişinden (DİA dokümantasyon arşivi) ve büyük oğlu Muhammed Abdülbâsıt'ın verdiği şifâhi bilgilerden faydalanılmıştır).

 AHMET ÖZEL

ABDÜSSAMED el-PELİMBÂNÎ

(عبدالصمد الپلمبانی)

XVIII. yüzyılda yaşayan Semmâniyye tarikatına mensup Malezyalı âlim ve mutasavvıf.

Sumatra'nın Pelimbenk şehrinde doğdu. Hayatının büyük bir kısmını Arabistan'da bilhassa Mekke ve Tâif'te geçirdi. Semmâniyye tarikatının kurucusu Muhammed es-Semmân'a (ö. 1190/1776) intisap etti. Akaid ve mantıkla ilgili *Zühretü'l-mürîd fî beyâni kelimeti't-tevḥîd* adlı Malayca eserini, Ahmed ed-Demenhûrî'nin Mekke'de verdiği derslerde aldığı notlardan derlemiş; Gazzâlî'nin *İḥyâʾü ʿulûmi'd-dîn*'ini *Seyrü's-sâlikîn* (Mekke 1306; Bulak 1309), *Bidâyetü'l-hidâye*'sini *Hidâyetü's-sâlikîn* (Mekke 1287; Bombay 1311) adıyla Malayca'ya tercüme etmiştir. 1779'da başlayıp 1788'de Tâif'te tamamladığı *Seyrü's-sâlikîn*'de *İḥyâʾü ʿulûmi'd-dîn*'in bazı yerlerini kısaltmış, bazı bölümlerine de ilâveler yapmıştır.

Abdüssamed'in *ʿUrvetü'l-vüsḳā ve silsiletü üli'l-ittiḳāʾ* adlı evrâd mecmuası ile *er-Râtib* ve *Naṣîḥatü'l-müslimîn* isimli Arapça iki risâlesi daha vardır. Müslümanları kâfirlere karşı cihada davet eden nasihatlardan ibaret olan son risâle, anonim Açe şiiri "Hikâyet Prang Sabî"nin yazılmasında etkili olmuştur. Bu şiirlerin değişik şekilleri, XIX. yüzyılın sonları ile XX. yüzyılın başlarında Açeliler'in Hollandalılar'a karşı verdiği bağımsızlık mücadelesinde elden ele dolaşmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Harîrîzâde, *Tibyân*, II, 140ᵇ-142ᵇ; Serkîs, *Muʿcem*, II, 1284; John Bousfield, "Islamic Philosophy in South-East Asia", *Islam in South-East Asia* (ed. M. B. Hooker), Leiden 1983, s. 95, 126; P. Voorhoeve, "ʿAbd al-Ṣamad al-Palimbānī", *EI²* (İng.), I, 92; A. J. Piekaar, "Atjéh", *EI²* (İng.), I, 739-747.

 NİHAT AZAMAT

ABDÜSSELÂM EFENDİ, Mardînî

(1786-1843)

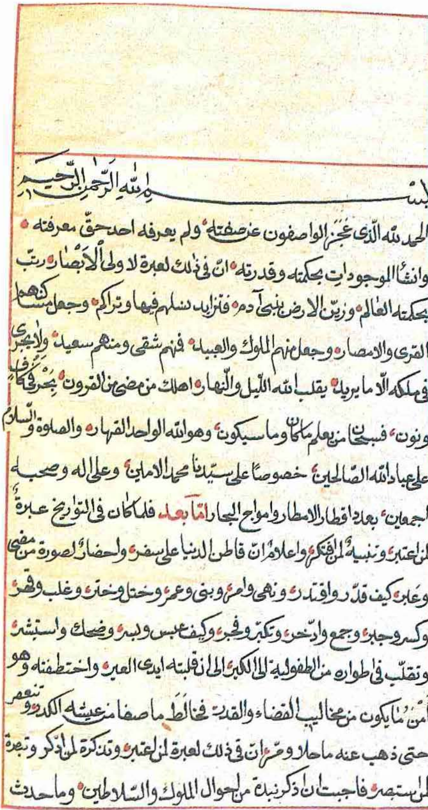
Mardin'de müftülük yapmış olan Hanefî âlimi.

Mardin'de doğdu. Babası Seyyid Ömer Efendi'dir. Tahsilini Mardin, Diyarbekir, Halep, Şam, Mısır ve İstanbul'da tamamladı. Daha sonra Mardin'e dönerek müftülük yaptı, ayrıca öğretimle de

meşgul oldu. Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmayan ve Mâridînî diye de anılan Abdüsselâm Efendi vefatında Tekke mahallesindeki İbrâhim Bey hazîresine defnedildi.

Abdüsselâm Efendi'nin henüz basılmamış olan on beş kadar eseri vardır. Bir kısmı risâle hacminde olan eserlerinin başlıcaları şunlardır: 1. *Ümmü'l-ʿiber fî ẕikri men meżâ ve mer.* Mardin, Diyarbekir ve yöresiyle Kürt kabilelerinin ahlâk ve yaşayışından, bilhassa Yezîdîler'in durumundan bahseden eser, mahallî tarih açısından büyük bir önem taşımaktadır. Eserin bir nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde (AY, nr. 44) bulunmaktadır. 2. *Fâtiha Tefsiri.* Tamamen noktasız harflerle yazdığı bu sanatkârane eserini Bağdat Valisi Ali Rızâ Paşa'ya takdim etmiştir. 3. *el-Ḳırâṭıyye.* Ferâize dair biri küçük, diğeri büyük iki eserdir. 4. *Esmâʾü ricâli'l-ḥadîs̱.* Hadis râvilerinin hal tercümeleriyle ilgili bir kitaptır. Bunlardan başka edebiyat ve mantık ilimlerine dair çalışmaları da vardır.

Abdüsselâm Efendi'nin *Ümmü'l-ʿiber* adlı eserinin ilk sayfası (İÜ Ktp., AY, nr. 44)

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي عجز الواصفون عن صفته ولم يعرفه احد حق معرفته
وانشا الموجودات بحكمته وقدرته ان في ذلك لعبرة لاولى الابصار ورتب
بحكمته العالم وزين الارض ببني آدم فتزايد نسلهم فيها وتراكم وجعل مساكنهم
القرى والامصار وجعل منهم الملوك والعبيد فمنهم شقي ومنهم سعيد ولا يجري
في ملكه الا ما يريد يقلب الله الليل والنهار اهلك من مضى من القرون بحر في كان
ونون فسبحان من يعلم ما كان وما سيكون وهو الله الواحد القهار والصلوة والسلام
على عباد الله الصالحين خصوصا على سيدنا محمد الامين وعلى اله وصحبه
اجمعين بعدد اقطار الامطار وامواج البحار اما بعد فلما كان في التواريخ عبرة
لمن اعتبر وتنبيه لمن افتكر واعلام ان قاطن الدنيا على سفر واحضار لصورة من مضى
وغبر كيف قدر واقتدر ونهى وامر وبنى وعمر وختل وختر وغلب وقهر
وكسر وجبر وجمع وادخر وتكبر وفجر وكيف عبس وبسر وضحك واستبشر
وتقلب في اطواره من الطفولية الى الكبر الى ان قلبته ايدي العبر واختطفته وهو
امن مما يكون من مخاليب القضاء والقدر فخالط ما صفا من عيشه الكدر وتنغص
حتى ذهب عنه ما حلا ومر ان في ذلك لعبرة لمن اعتبر وتذكرة لمن اذكر وتبصرة
لمن استبصر فاحببت ان اذكر نبذة من احوال الملوك والسلاطين وما حدث

BİBLİYOGRAFYA :

Osmanlı Müellifleri, I, 381-382; *Hediyyetü'l-ʿârifîn*, I, 572; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 780; Kehhâle, *Muʿcemü'l-müʾellifîn*, Dımaşk 1376-80/1957-61 → Beyrut, ts. (Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî), V, 229.

 Mücteba Uğur

ABDÜSSELÂM el-ESMER

(عبد السلام الأسمر)

Abdüsselâm b. Selîm el-Esmer el-Feytûrî (ö. 981/1574)

Arûsiyye tarikatının ikinci pîri, Kuzey Afrikalı tanınmış sûfî.

12 Rebîülevvel 880'de (16 Temmuz 1475) Trablusgarp'ın Zelîtan bölgesinde doğdu. Mensup olduğu Feytûriyye kabilesinden dolayı Feytûrî nisbesini aldı. Gördüğü bir rüya üzerine annesi oğluna Esmer lakabını verdi. Yaşadığı dönem Hafsîler, İspanyollar, yerli kabileler, Saint John şövalyeleri ve Osmanlılar'ın Trablusgarp hâkimiyeti için mücadele ettikleri hassas ve karışık bir devreye rastlar. İlk tasavvuf terbiyesini Arûsiyye tarikatı şeyhlerinden Abdülvâhid ed-Dükâlî'den aldı ve ona yedi yıl hizmet etti. Bid'at ve hurafelerle mücadeleyi esas alan irşad anlayışından dolayı kabilelerle arası açıldı. Yöredeki düğün âdetlerine, ölülerin ardından yapılan matem törenlerine ve kadınlarla erkeklerin bu törenlerde bir arada bulunmalarına karşı çıktığı için bazı olaylar meydana geldi. Bölgede hâkimiyetini güçlendirmek isteyen Hafsî hânedanı bu olayları öne sürerek Abdüsselâm'ı Trablusgarp'tan uzaklaştırdı. Bunun üzerine, doğum yeri olan Zelîtan'da yeniden oturma hakkı elde edinceye kadar irşad faaliyetlerine ara verdi. Berâhime kabilesinin daveti üzerine Zelîtan'a yerleşerek bir zâviye kurdu ve orada vefat etti (Ramazan 981/Ocak 1574). Türbesi bugün de Trablusgarp'ın önemli bir ziyaret yeri olup yanında bulunan el-Ma'hedü'l-Esmerî'de dinî eğitim yapılmaktadır.

Arûsiyye ile ilgili kaynaklara göre, Arûsiyye'ye intisap etmeden önce seksen kadar şeyhten feyiz alan Abdüsselâm el-Esmer'in şeyhliğini Arûsiyye'nin kurucusu Ahmed b. Arûs (ö. 868/1463) önceden haber vermiştir. Abdüsselâm el-Esmer bazı ekleme ve kısaltmalarla tarikatın evrâdını yeniden tertip etmiş, müridlerinin tütün içmesini yasaklamış ve beyaz elbise giymelerini tavsiye etmiştir. Ayrıca "huzur" adını verdiği zikir meclislerinde bendir çalmayı gelenek haline getirmiştir. Huzur zikri yapılırken ferdî zikre izin vermemiş, müridlerin bu meclislere devamını şart koşmuştur. Müridlerinden akîde konusunda Senûsî'ye, mârifet hususunda da İbnü'l-Arabî'ye uymalarını isteyen Abdüsselâm el-Esmer, İbnü'l-Arabî'yi bütün zamanların en büyük velîsi olarak kabul eder.

Eserleri. 1. *el-Envârü's-seniyye fî esânîdi't-ṭarîḳati'l-ʿArûsiyye.* Bu eserinde, şeyhi Abdülvâhid ed-Dükâlî'den Arûsiyye tarikatının kurucusu Ahmed b. Arûs'a ve ondan da Ebü'l-Hasan eş-Şâzelî'ye ulaşan tarikat silsilesini vermiştir. 2. *Naṣîḥatü'l-mürîdîn li'l-cemâʿati'l-müntesibîn li'l-ʿArûsî. el-Vaṣıyyetü'l-kübrâ* (Kahire, ts.) adıyla tanınan klasik bir "âdâb risâleşi" tarzındaki bu eserde müridlerin davranış ve âdetlerini nasıl düzenlemeleri gerektiğini anlatır. 3. *el-Vaṣıyyetü'ṣ-ṣuġrâ.* Bu eser *el-Vaṣıyyetü'l-kübrâ*'nın muhtasarı olup Müleycî'nin *Fî Hâmişi ḥayâti seyyidî ʿAbdisselâm el-Esmer* (Tripoli 1969) adlı eserinin içinde basılmıştır.

Abdüsselâm el-Esmer'in hayatıyla ilgili olarak Muhammed b. Muhammed Mahlûf tarafından yazılan *Mevâhibü'r-raḥîm fî menâḳıbi Mevlânâ eş-Şeyḫ seyyidî ʿAbdisselâm b. Selîm* adlı menâkıbnâme, *Tenḳīḥu ravżati'l-ezhâr ve münyetü's-sâdâti'l-ebrâr fî menâḳıbi seyyidî ʿAbdisselâm el-Esmer* adıyla neşredilmiştir (Tunus 1325). Bu eser Abdüsselâm el-Esmer'in müridlerinden biri olan Kerîmüddin Bermûnî'nin *Ravżatü'l-ezhâr ve münyetü's-sâdâti'l-ebrâr fî menâḳıbi ṣâḥibi't-Ṭâr* adlı eserinin bir muhtasarıdır. Aynı soydan Ebû Muhammed Abdüsselâm b. Sâlih el-Esmer de onun hakkında *Fetḥu'l-ʿalîm fî menâḳıbi ʿAbdisselâm b. Selîm* adlı bir eser kaleme almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İshak b. İbrâhim el-Müleycî, *Fî Hâmişi ḥayâti seyyidî ʿAbdisselâm el-Esmer*, Tripoli 1969; Muhammed Mahlûf, *Şeceretü'n-nûri'z-zekiyye*, Kahire 1349 → Beyrut, ts. (Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî), I, 318; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 683, 998; F. De Jong, *Turuq and Turuq-Linked Institutions in Nineteenth Century Egypt*, Leiden 1978, s. 129; a.mlf., "al-Asmar", *EI² Suppl.* (İng.), I, 93-94; Abdülhay el-Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris* (nşr. İhsan Abbas), Fas 1347 → Beyrut 1402/1982, I, 205-207.

 İrfan Gündüz